

a célra, hanem tanítási *elvről*, amelynek az egész vonalon meg kell nyilatkoznia. A történelemből utal a Szent István idejében érkezett ezer német telepesre, majd a II. Géza által meghívott tízezer német parasztcsaládra, a mai erdélyi századokra, végre a XII—XIII. században a Szepességben letelepedett „Zipser Sachsen“-ekre. Mindez hirdeti a németiségnek kultúrahordozó és terjesztő szerepét a világban (88. l.), a „nagynémet eszmének“ hódító útját. A német igényeknek ez a könyv tehát minden tekintetben megfelel, a mi szempontunkból azonban helyenként fenntartással kell élnünk. Összefoglalva, számunkra két komoly tanulság kínálkozik: az egyik az, hogy a németek példáján elindulva, mi is az eddiginél nagyobb tervszerűséggel, buzgalommal és áldozatkészséggel foglalkozzunk külföldi és határmenti véreinkkel, a másik, hogy kifelé tekintve, eközben szemmel tartzuk azt is, ami saját portánkon történik: a németekénél aránylag jóval nagyobb „Grenzland-Ungarn“ mellett ne feledkezzünk meg az „Inland-Ungartum“-ról, a belterületen élő magyarságról, jövőjéről, amelyre a szerző a 39. lapon közölt és német telepekkel sűrűn behintett magyarországi térképpel bizonyára akaratlanul hívta fel figyelmünket, de még inkább Kogutowicz Károly, aki a Dunántúlt keresztül-kasul bejárva, megdöbbenéssel állapította meg az ott burjánzó német irredentát. Szóval a folyton felhánytorgatótt erőszakos magyarosítással szemben ma már számolni kell a valóban meglevő elnémetesítés nemzeti veszélyével. Cserkészzeinkkel valljuk: Legyünk résen! kf.

Hans Wolf: Das Schulwesen des Temesvarer Banats im 18. Jahrhundert. Gründung und Ausbau. im Geiste des aufgeklärten Absolutismus. (Veröffentlichungen des Wiener Hofkammerarchivs.) Herausgegeben von *Josef Kallbrunner*. Band I. Verlegt bei Rudolf M. Rohrer in Baden bei Wien. (195 l. térképmelléklettel.)

A szerző lelkiismeretes forrástanulmány után kilenc fejezetben írja meg a Bánság XVIII. századbeli tanügyének történetét. Hogy az iskolaügy fejlődését minél jobban kidomborítsa, megismertet a hódoltság utáni politikai és műveltségi viszonyokkal, a Bánság településtörténetével, amennyiben a tanügyet érintik. Munkája alaposságát a felhasznált forrásanyag igazolja. Elsősorban a bécsi kamarai levéltár adatait aknázza ki, s a házi, udvari és állami levéltárak anyagát is átkutatta. Figyelme kiterjedt a bécsi hadügyi és közoktatásügyi minisztérium levéltárára, valamint a magyar országos levéltárra és a temesvári püspöki levéltárra is. A kiadott forrásmunkák keretében nemcsak a német, hanem a magyar és román nyelvű pedagógiai irodalmat is felhasználta.

A visszafoglalt Bánság osztrák kormányzat alatt állván, iskolaügye is osztrák kézben volt. A többnyire Nyugat-Németországból (Mainz, Trier stb.) bevándorolt németek számára állítják fel az első elemi iskolákat, ahol hittant, olvasást és írást, ritkán számtant is tanítottak. A görögkeleti vallású szerbeknek, főképen románoknak kevés iskolájuk volt s itt csak hittant és olvasást tanítottak. Tankötelezettség egyáltalában sehol sem volt. A Mária Terézia-

féle Österreichische Schulordnung a Bánságra is kötelezővé lett, s ezáltal az iskolaügy fejlődésnek indult.

Szerzőnk megismertet a hasznossági elv alapján felépített s a központozító állambatalom érdekét szolgáló Schulordnunggal s keresztülvitelével. A görögkeleti iskolákban azonban nehézségek merültek fel, úgyhogy a bécsi államtanács az ügy hosszú megvitatása után kibocsátott fejedelmi pátens alapján intézkedett. Külön-külön ismerteti a szerző a katonai határőrvidék iskoláit. Itt is nemzetiségek szerint voltak német, szerb és román elemi iskolák. Céljuk írni-olvasni tudó altisztek képzése volt. A német iskolába a görögkeleti vallásúak is szívesen járatják gyermekeiket, mert a német nyelvnek hasznát látták. Itt az elemi ismereteken kívül algebrát, mechanikát stb.-t is tanítottak, különben az említett Schulordnungot követték. Szerzőnk statisztikai összeállításából kitűnik, hogy az iskolák felvirágoztak, számuk megháromszorozódott, a tanulók létszáma is emelkedett.

A Bánság visszacsatolása (1779) után a Ratio Educationis itt is életbe lépett. A szerző behatóan foglalkozik a keresztülvitel akadályával, főleg a magyar nyelv tanítását illetően. II. József központozító törekvéseit esetelve áttér a nemzeti visszahatás korára, végül a XVIII. század tanügyét méltatja. Kár, hogy a statisztikai táblázaton (181. l.) feltüntetett helységneveket csak németül adja, hiszen munkája mégis csak minálunk tarthat számot a legnagyobb érdeklődésre, tehát már csak azért is oda kellett volna tenni a magyar helységnevet a régen feledésbe ment német elnevezés mellé, mert így a munka tanulmányozójának helységnevtárra lesz szüksége.

A mű végén térképet csatol a szerző a bánsági iskolák feltüntetésére. A munka kiadásáért a magyar tanügy is köszönettel tartozik Kallbrunner József bécsi kamarai levéltári igazgatónak, mert az értékes mű a magyar pedagógiai irodalmat is gazdagítja.

Relković Néda.

Fritz Willenweber: Altgermanische Erziehung. Hamburg, 1935. (174 l.)

A mai (harmadik) német birodalomban a nemzeti szocialista célkitűzésnek megfelelően élénk irodalmi tevékenység észlelhető a német nép őskorának és történetének föllevenítése érdekében. E nagyszámú megnyilatkozás keretében tartozik a címbeli munka is, amelynek szerzője az izlandi sagák és egyéb korabeli források felhasználásával első vállalkozásként igyekszik a régi germánok nevelésügyére világosságot vetni (*saga*: skandináv irodalmi műfaj, főleg ama korbéli történeti tárgyú prózai elbeszélések). Foglalkozás és értelmi fejlődés szerint három egymás fölé rendelt, de azért kapcsolatos népi kört, osztályt különböztet meg és mutat be hosszmetzetben: a paraszt, a harcos és a magasabb értelemben vett értelmiségi osztályt, amelyek nem különülnek el a középkori „rendek” szerint, hanem inkább egymásból szelekció útján keletkező hármas egységet alkotnak. A szabad parasztságból mint őselémből szükségképpen a harcosok osztálya alakul ki, amely mindenkor helytáll a maga és az atyafiság (*Sippe*) becsületéért és vagyonáért. Ebből válnak ki idővel azok, akik jogi és történeti ismereteik és életbölcseiségük alapján a vezetésre hivatottak.